

**MAQOLLAR VA MATALLARDAN TIL O‘QITISH JARAYONIDA
FOYDALANISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNING
YECHIMLARI**

Inogamova Nafisa Abdugapparovna

TDPU tayanch doktorantura 1- bosqich talabasi

+998909731073

Annotatsiya: Maqollar va matallar madaniy, pragmatik hamda lingvistik bilimlarning boy manbai bo‘lib, chet tilini o‘qitishni sezilarli darajada boyitishi mumkin. Biroq ularni o‘qitish jarayoniga integratsiya qilish bir qator muammolarga duch keladi: semantik noaniqlik, madaniy tafovutlar, tarjima qiyinchiliklari, metodik qo‘llanmalar yetishmasligi hamda pragmatik moslikni baholashning murakkabligi. Ushbu maqolada til ta’limiga maqollar va matallarni qo‘llashda uchraydigan asosiy qiyinchiliklar tahlil qilinadi, ingliz va o‘zbek an‘analaridan misollar keltiriladi hamda ushbu to‘siqlarni bartaraf etish bo‘yicha mumkin bo‘lgan strategiyalar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: maqollar, matallar, pragmatik kompetensiya, til o‘qitish, madaniyatlararo kommunikatsiya, semantik noaniqlik, tarjima muammolari, metodik yondashuvlar

Аннотация : Пословицы и поговорки — это богатый источник культурной, прагматической и лингвистической информации, который может значительно обогатить процесс изучения иностранного языка. Однако при их использовании в обучении учащиеся и преподаватели сталкиваются с рядом проблем: семантическая многозначность, культурные различия, трудности перевода, недостаток методического сопровождения и сложностью оценивания прагматической уместности. В статье анализируются ключевые трудности интеграции пословиц и поговорок в процесс обучения, приводятся примеры как из английского, так и из узбекского фольклора, описываются возможные методы преодоления указанных сложностей.

Ключевые слова: пословицы, поговорки, прагматическая компетенция, обучение языку, межкультурная коммуникация, семантическая неоднозначность, переводческие трудности, методические подходы

Abstract: Proverbs and sayings constitute a rich source of cultural, pragmatic, and linguistic knowledge, potentially enriching foreign-language instruction significantly. Nevertheless, their integration into teaching faces several challenges: semantic ambiguity, cultural differences, translation difficulties, lack of methodological support, and complexity in assessing pragmatic appropriateness. This article analyzes the main difficulties of incorporating proverbs and sayings into language education, provides examples from both English and Uzbek tradition, and outlines potential strategies to overcome these obstacles.

Key words: *proverbs, sayings, pragmatic competence, language teaching, intercultural communication, semantic ambiguity, translation challenges, methodological approaches.*

Maqollar ko‘pincha metaforik va obrazli ifodalar bo‘lib, ularning ma‘nosi bevosita so‘zma-so‘z tushunishga mos kelmaydi. Bu holat tilning kognitiv qirralarini ochadi: u metafora, mental model va abstraktsiya talab qiladi.

Bundan tashqari, maqollar — jamiyatning tarixiy va madaniy tajribasini aks ettiruvchi folklor elementi. Ular tilda fikrlarni yanada aniq, ixcham va badiiy ifodalash imkonini beradi. Shunday ekan, maqollarni o‘rgatish til o‘qituvchilaridan paremiologik hamda pragmatik savodxonlikni (ma‘no, kontekst, madaniyat, nutq aktlari nazariyasi) talab etadi.

Chet tilda o‘rgatilayotgan til — masalan, inglizcha — ga o‘zbekcha maqollarni bevosita tarjima qilish ko‘pincha noaniq bo‘ladi, chunki har bir maqol o‘z kontekstiga, madaniy va mantiqiy ramzlariga ega. Masalan, maqol va matallarni tarjima qiluvchi tadqiqotda inglizcha “Don’t count your chickens before they hatch” maqoli o‘zbekchada “Jo‘jani kuzda sanashadi” deb berilishi mumkinligi qayd etiladi. Ammo tarjimada metafora, falsafa, kontekst va uslub jihatlari ko‘pincha yo‘qoladi, bu esa tilning semantik hamda pragmatik boyligidan mahrum bo‘lishga olib keladi.

Quyida ingliz va o‘zbek tilidagi maqollarni misollar bilan, hamda ularning ma‘nosi, ekvivalenti yoki mos tushishi haqida qisqacha sharhlashga harakat qilamiz.

1) “Where there is a will, there is a way.” O‘zbek tilida tarjimasi “Hohish bulsa yo‘l topilar”; darslarda esa mos madaniy va pragmatik tarjimalar topish zarur, masalan: “Izlagan imkon topar”. Ushbu maqol til o‘rganuvchiga motivatsiya beradi, ammo madaniy kontekstdagi farqlar borligini ham unutmaslik kerak, ya‘ni g‘arb madaniyatida individualizm va shaxsiy kuchga urg‘u beriladi, shuning uchun maqol ko‘pincha shaxsiy iroda va harakatga e‘tibor bilan ishlatiladi. O‘zbek xalq madaniyatida esa maqol ko‘proq maslahat, ogohlantirish, tarbiya vazifasida ishlatiladi. O‘zbek madaniyatida kollektivizm va jamiyat qadriyatlari ko‘proq hisobga olinadi; maqol shaxsiy qat‘iyat bilan birga axloqiy va ijtimoiy mas‘uliyatni ham bildiradi.

2) O‘zbek tilidagi “Bo‘ridan qo‘rqqan to‘qayga kirmas.” moqolini ingliz tiliga tarjimasi: “He who is afraid of the wolf does not enter the forest.” lekin ingliz tilida bunday maqol mavjud emas, chunki bu literal tarjima ekvivalent bo‘lib ingliz madaniyatida parema sifatida faol ishlatilmaydi. Bu holatda bevosita tarjima yaramaydi: ingliz tilida bu ibora keng tarqalmagan, lekin shu maqolning ekvivalenti bo‘lib “Nothing ventured, nothing gained.” maqoli qo‘llaniladi, ya‘ni “Jasorat qilmasang, hech narsa qo‘lga kiritolmaysan.” Lekin bu maqollardan turli hil kontekstda ishlatilgani uchun, foydalanish nuqtai nazridan bir- biridan farqlanadi.

Demak maqollardan foydalanish, o‘qitish va ularni tarjima qilish jarayonidagi muammo bu – har bir maqol ifodasi doim ham ikki til orasida tamomila mos tushmaydi — ya‘ni bir tilga xos metafora, ramz, kontekst va hayotiy falsafa boshqa til va madaniyatga to‘liq ko‘chmaydi. Bu — til o‘qitishda asosiy muammolardan biri.

Shu kabi muammolarni yechishda til o'rganuvchilar uchun tadqiqotlar va amaliy pedagogik tajribalar quyidagi tavsiyalarni beradi:

- Maqollarni kontekstga joylash: Maqolni darslikka alohida ro'yxat sifatida emas, balki real nutq holatlarida — rolli o'yinlar, dialoglar, matnlar ichida kiritish lozim. Bu holatda bilim donolik emas, real foydalanish maqsadida shakllanadi.

- Madaniyatlararo taqqoslash va muhokama: Ingliz va o'zbek maqollarini juftlikda tahlil qilib, ularning madaniy ildizlari, ma'no farqlari, pragmatik yasalari haqida suhbatlar tashkil qilish; shunda talabalar maqollarning faqat so'zli ma'nosi emas, balki madaniy va ijtimoiy ma'nosini anglaydi.

- Paremiologik kompetensiyani rivojlantirish: O'qituvchi va talabalar maqollarni tanlash, tarjima qilish, moslashtirish borasida bilimi va sezgirligini oshirishi kerak. Bu — so'z boyligi, kontekst, stilistika va pragmatika to'g'risida chuqur bilim demakdir.

- Baholash va amaliy ishlatish: Sinovlar, testlar faqat grammatika va lug'at bo'yicha emas, balki pragmatik jihatdan ham baholanishi kerak — talaba maqoldan qaysi vaziyatda foydalanish, muloqotdagi moslik va stilistik jihatlarni ko'rsata olishi zarur.

- Innovatsion usullar: Multimedia (video, audio), kontekstual dialoglar, jamoadagi muhokamalar, ijodiy yozuvlar (maqol bilan kichik esse, hikoya), til-madaniyat klublari orqali maqollarni jonli muloqot vositasiga aylantirish. Bu yondashuv til va madaniyatni birga o'rganishga xizmat qiladi.

Maqollar semantik va stilistik turli darajalari — masalan, ayrim maqollar she'riy (poetik) tabiatda bo'lishi mumkin, boshqalari — oddiy xalq og'zaki nutqi. Ularni ajratish, kategoriyalash va mos dars materiallarini tanlash muhim hisoblanadi.

Yosh va guruh xususiyatlarini hisobga olish: Boshlang'ich darajadagi talabalar bilan maqollar ishlash qiyin bo'lishi mumkin; kattaroq va ilg'or guruhlarda — madaniy tahlil, pragmatik muhokama, tarjima — samaraliroq bo'ladi.

- Tarjima va ekvivalentlik jihatlari: Har doim to'g'ri ekvivalent topib bo'lmaydi. Shuning uchun, darslarda maqolni “to'g'ridan-to'g'ri tarjima + tushuntirish + mos kontekst” shaklida berish ma'qul — bu tilni va madaniyatni asl shaklida olib kiradi.

- Madaniyatni ham o'qitish: Maqollar yordamida til bilan birga madaniyat, tarix, etika, ijtimoiy qadriyatlarga ham e'tibor berish — bu pragmatik kompetensiyani kengaytiradi.

Xulosa o'rnida aytish joizki, maqollar va matallar — chet tilini o'rgatishda juda boy va foydali resursdir. Ular til, madaniyat va tafakkur uchligini birlashtiradi. Ularni samarali o'rgatishda, maqollarni integratsiya qilishda, maqol va matallarning semantik, madaniy va pragmatik jihatlarni chuqur tahlil qiladigan yondashuv zarur — shunda talabalar tilni nafaqat grammatik jihatdan, balki haqiqatda “tirik til” sifatida o'zlashtiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Safarov, Sh. (2008). Pragmalingvistika. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

20-Noyabr, 2025-yil

2. Xakimov, M. (2015). O‘zbek tilidagi frazeologik iboralarning pragmatik tahlili. O‘zbek tili va adabiyoti, (3), 12-18.
3. Anvarjonova, Z. A. (2024). Challenges in translating Uzbek vocabulary and idiomatic expressions. Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences, 3(6), 285-289.
4. Azimova, L. (2024). Idiomatic expressions in English and Uzbek: A contrastive analysis and translation implications. Conference on Universal Science Research, 2(10).
5. Muzaffarovna, A. N., Shamsunovna, N. A., & Rinatovna, G. A. (2019). Fostering the process of learner autonomy in foreign languages classrooms. Проблемы современной науки и образования, (11-2 (144)), 53-55.
6. Inogamova, N. A. (2024). The significance of proverbs and sayings in enhancing pragmatic competence. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 6(3), 87-94.
7. Abduraxmonov, S. (2025). Tilning pragmatik jihati va uning so‘z ma’nosiga ta’siri. Молодые ученые (Young Scientists), 3(14), 25-27.
8. Narmuratov, Z. (2024). Proverbial frazeologizmlarning ifodalanishi. Tamaddun Nuri, 6(57), 375-378.

Global
Science
Publication